инв. бр.
6331

Д-р Милета Ст. Новаковић

РАД ХАШКОГА ИЗБОРНОГА СУДА

Прештампано из АРХИВА ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

БЕОГРАД.
ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ"
Д. ДМИТРИЈА ГАВРИЛОВИЋА (ПРЕКО А. М. СТАНОЈЕВИЋА)
КЕЧГИНА ЗАГРЕБ УЛ. БР. 6.
1912.

Инв. бр. 6331

РАД ХАШКОГА ИЗБОРНОГА СУДА

Установљен на првој хашкој конференцији мира, 1899 године, Хашки Изборни Суд постоји већ дванаест година. За толико време су се могле на делу показати његове користи, његова вредност и његови недостатци. Умесно је према томе упитати се какав је био Хашки Суд у пракси, какве је резултате дала за прошлих дванаест година та установа коју Ламаш можда мало претерано назива најзначајнијом и најдрагоценијом творевином хашких конференција.[1] Тај поглед на рад Хашког Изборног Суда у толико је умесније сада учинити што се са многих страна не само изјављују празне жеље већ и предузимају озбиљни кораци за скоро сазивање треће конференције мира, што је према томе вероватно да ће се скоро и по трећи пут састати тај светски парламенат да исправи и усаврши творевине својих претходника, да допуни и у организацији Хашког Суда оно што јој недостаје.

Не бисмо смели тврдити да је Хашки Суд најзначајнија творевина хашких конференција, али смо уверени да је најчудноватија. У ономе истоме уговору (уговор о мирним решењима међународних спорова) у коме се најпре вели (чл. 41) да се ствара стални (permanent) суд, увек свима приступачан, после се тај суд тако организује да није ни стално на окупу ни „увек приступачан“! Стална је само једна листа од преко стотину лица створена на тај начин што је свака држава наименовала највише четири њих као судије. И кад две државе хоће да свој спор расправе па томе суду, оне

[1] Lammasch, Die Ausgestaltung des Haager Schiedsgerichtshofes. Das Recht, 1911, p. 145. У томе кратком чланку Ламаш је бацио један општи поглед на рад Хашкога Суда.

најпре морају да из те дуге листе изберу три или пет судија па тек онда да се суд сакупи и почне функционисати.

Таква организација суда изазвала је оштре критике у јавноме мњењу, у стручним круговима, па и у крилу саме друге конференције мира. Поједини делегати су налазили да је хашки суд спор, скуп, неспретан и да га треба или реформисати (Мартенсов предлог) или поред њега установити један нов суд који би био одиста сталан, увек на расположењу парничарима и бржи у своме поступку (амерички предлог). Пошто се међутим ти предлози нису усвојили, стање је и после друге конференције мира (1907) остало у главноме оно које и раније. Установљен је за извесне врсте спорова бржи поступак, исправљени су неки детаљи у функционисању, али је главна организација остала неизмењена.

И ако несавршен и дефектан, хашки изборни суд се ипак за ових дванаест година (или управо десет, пошто је тек 1901 установљена листа судија) показао користан расправивши девет међународних спорова, и имајући пред собом још два спора која тек што није решио. Толики број пресуда, мален према ономе што су неки очекивали, довољан је међутим да се могне из њих извести карактеристика самога суђења.

Врло су различни по својој садржини и важности спорови које је Хашки Суд решавао. Било је питања која су могла довести и до европскога рата (француско-немачки спор због Казабланке), а било их је од сасвим споредна значаја као спор између Сједињених Америчких Држава и Венецуеле. Док се у питању о Саваркару тицало погрешно извршене екстрадиције или предаје једнога кривца, дотле су у питању о Казаблавци биле у конфликту две екстериторијалности војна и конзулска; у питању око риболова у Северној Америци требало је регулисати односе између канадских рибара и оних из Сједињених Држава, у спору око Оринока решити колику награду да добије од Венецуеле једно америчко бродарско друштво због одузете му повластице. Шведска и Норвешка су 1909 поднеле Хашком Суду један свој погранични спор, а Маскатска афера се тицала колонијалних питања између Француске и Енглеске. Непотребно би било излагати на овоме месту садржину и развој свих спорова пред Хашким Судом зато што их има који су и са начелног гледишта а и по

својим појединостима без ширег значаја. Два су спора међутим и по принципима који су у њима нашли примене и по својим могућим политичким последицама од тако великог и општег интереса да се на њима морамо нарочито задржати.

Прво је од тих питања (да се држимо хронолошкога реда) спор између Француске и Немачке због догађаја од 25 септ. 1908 (по нов.) у Казабланци.[1] Тога дана у мароканскоме граду Казабланци, окупираном и под војном власти француском, шест дезертера из француске страначке легије покушали су да се помоћу дозволе немачкога конзула укрцају на једну немачку лађу и побегну. У самоме тренутку кад су се на чамцу упутили лађи, бегунци су опажени од француских стражара и похватани. Француске војне власти су сматрале да имају право да без икаквих обзира притворе те бегунце и да им суде. Чиновник немачког конзулата који је пратио бегунце и имао налог од конзула да их укрца тврдио је напротив да француске власти престају бити надлежне од момента кад су се бегунци ставили под заштиту немачког конзула и тражио је да се бегунци пусте у слободу. Французи нису хтели попустити. У тој препирци између француских официра и морнара и чиновника немачког конзулата дошло је и до насиља: морнари су били приморани да војника из немачког конзулата вежу зато што је силом хтео да отме једног бегунца, а немачки чиновник је претњама приморан да буде миран. Бегунци су на послетку одржани у рукама француских власти и остало је да ствар расправе владе обеју земаља.

Немачка и француска влада су извесно време покушавале да непосредним преговорима ствар изравнају али у томе нису успеле. Не могући се непосредно споразумети, оне су 24 новембра потписале (Немачка готово преко воље и услед утицаја пријатељских држава) уговор којим се цео спор поверава Хашкоме Изборном Суду. Суд је се састао 1 маја у Хагу и донео пресуду у својој седници од 22 маја.[2]

---

[1] О томе је изашла опширна расправа професора Жидела, Gidel, L'arbitrage de Casablanca, Revue Gén. de Droit Intern. Public, t. XVII, p. 326—406.

[2] За судије су били изабрани шведски правник и дипломата Хамарскјелд, енглески судија Фреј, Талијан Фузинато, Немац Криге, и француски професор права Рено.

Француско и немачко гледиште, између којих је суд имао да одлучи, била су сасвим супротна. И у питању правноме — да ли је претежнија конзулска надлежност од војне, и у питању стварноме — да ли су немачки чиновници били вређани у праведној одбрани или без разлога, немачки и француски мемоар изнели су пред суд сасвим противна тврђења, и ако основана и једна и друга на многим и веродостојним доказима.

Немачка је тврдила да конзулска јурисдикција искључује сваку другу и да се у судску власт конзула не може мешати никаква друга власт (у колико је наравно сам конзул по уговорима надлежан). Казабланка је додуше била поседнута француском војском, али та окупација није могла имати оне последице које би имала у рату зато што је Француска њом хтела да васпостави ред, не дирајући ни у интегритет ни у независност Марока, не присвајајући никакве суверене атрибуте, не смањујући према томе ни конзулска права која су делегација тих атрибута. Немачки конзул је и даље остајао једини надлежни судија свима немачким поданицима у делокругу свога конзулата. А дезертери из страначке легије који су у њу ушли као немачки поданици, морали су се непрестано као такви сматрати. По немачким законима, немачко поданство се не губи услед служења у страној војсци. Шта више, уговор о ступању у страначку легију са немачког гледишта је без икакве вредности. То је један обичан приватноправни уговор по коме се једно лице за извесну суму новаца и за извесно време обвезује да служи под француском заставом. Тај уговор може у Француској и имати јавноправних последица, али у Немачкој и пред немачким властима не само да их неће имати него ће се у опште узети као без вредности, као да не постоји, зато што се њим један немачки поданик спречава да врши војне обавезе у својој отаџбини којима је од 17. до 45. године потчињен, зато што је према томе противан немачкоме јавном поретку. Немачка је дакле захтевала без обзира на уговоре које су њени поданици закључили о ступању у франц. војску, без обзира на француску војну окупацију, пуну власт над својим поданицима од онога часа кад су из француске трупе побегли.

Француско гледиште, основано на многобројнијим доказима и јачој аргументацији, било је да напротив војни суд

искључује у овом случају конзулски. Француска је тврдила да војна окупација производи увек (било у рату било у миру, и ма какав био њен циљ) исте последице у погледу судске надлежности, и да су увек војни судови окупационе трупе надлежни за све кривице које војници изврше и за све кривице учињене против безбедности војске. Војска једне државе као еманација њене суверености, ма где била и ма кад, не може бити суђена на другим судовима осим на својим. То у осталом налажу и дисциплински обзири. Кад год су дакле за време једне окупације у питању поменуте врсте кривица, неће бити надлежни територијални судови, па према томе неће бити надлежни ни конзулски судови пошто конзули врше судску власт на основу једне изричне делегације територијалног суверена и пошто им је овај могао уступити своју судску власт само у оноликој мери у коликој би је и сам вршио, дакле и са евентуалним ограничењима која би и сам морао трпети (нико не може више дати права него што сам има). Немачка треба у толико пре да призна француску војну надлежност у овом случају што би по самим њеним законима (закон од 1900.) према једноме војнику из немачке трупе био надлежан немачки војни а не немачки конзулски суд. Аналогијом треба и овде доћи до истог закључка. У осталом немачки конзул није смео дати заштиту Немцима дезертерима ни зато што су они без дозволе своје владе ступили у француску војску, а закони од 1867 и 1870 одузимају конзулску заштиту немачким војним бегунцима, Немцима који су без допуштења ушли у страну војску и т. д. У ранијим случајевима, као у Египту 1895 и 1900 године немачки конзули су друкчије и сасвим правилно поступали.

У питању фактичноме, да ли су немачки чиновници били злостављани или не, Француска и Немачка су исто тако износиле супротна тврђења. Француска није апсолутно спорила да су немачки секретар и каваз претрпели провреде али је тврдила да су оне учињене у праведној одбрани, да су немачки чиновници хтели силом да отму дезертере Французима и да су се ови морали бранити. Какве би потребе у осталом имали Французи да без изазивања нападају Немце, кад су сами и бројно јачи и наоружани док су Немци били без оружја? Пошто један диплом. или конзулски агенат губи своју неповредност ако се понаша изазивачки или ако сам

напада, Немци се не могу жалити да Французи нису водили рачуна о њиховим конзулским привилегијама. Немачка је опет са своје стране пребацивала Французима да су без икаква изазивања напали и вређали чиновнике немачког конзулата, и да су отели три немачка поданика који су већ били под конзулском заштитом. Немачка је иначе признавала некоректност свога секретара који је припремио бегство и без знања конзулова проширио његову заштиту на странце који нису били немачки поданици и који нису имали право ни на какву помоћ.

Мемоари су били поднети суду 1. фебруара, а два месеца доцније су и једна и друга страна предале противмемоаре и у њима покушале да побију извесне противничке аргументе и да своја гледишта новим доказима утврде. На послетку су и пред самим судом парничари усмено допунили своје раније одбране. Излишно би било наводити овде све те примедбе и аргументе, довољно је споменути само неке од њих да би се што прецизнији појам добио о дефинитивним гледиштима једне и друге стране.

Немачка је остала при своме тврђењу да разне врсте окупације ипак имају разне последице. Окупација у рату се оснива на ратној објави, а ратна објава је сама собом негација власти окупиране земље; последице таквог заузећа које негира непријатељску власт морају бити друкчије од последица заузећа у време мира чији су основ и циљ друкчији, у коме се не негира власт окупиране државе. Немачка је даље тврдила да је Султан могао уступити Француској окупационој војсци само оне атрибуте своје суверености које није већ раније конзулима дао. Што се тиче екстериторијалности коју једна војска на страном земљишту ужива, њом се војници могу користити само док су у ефективној вези са трупом а ефективна веза се прекида бегством. Немачка је најзад приметила да је Француска рђаво схватила смисао немачких закона; ти закони не забрањују да немачки конзули дају заштиту дезертерима, немачким поданицима који су без дозволе ступили у страну војску итд., већ забрањују само давање новчане помоћи таквим лицима.

Француска је са своје стране констатовала да уговор којим један странац ступа у страначку легију има исте последице као и уговор којим једно лице ступа у државну

службу као чиновник, да није према томе прост приватноправни уговор као што би хтела Немачка. Она је затим приметила да се екстериторијалност заузимачеве трупе свакад оснива не па каквом уступању од стране територијалног суверена већ на једноме голом факту, факту заузећа, и да зато последице код сваког заузећа морају бити исте. Та екстериторијалност не престаје бегством зато што бегунац остаје и даље у ефективној вези с војском докле је год у периметру окупације, у оној дакле области где војна власт једина може спречавати и кажњавати кривице против безбедности војске. Француска је најзад закључила да се у овом случају надлежност њеног војног а не немачког конзулског суда мора извести и из раније праксе и из пресуда француског касационог суда (наводе се примери) и из мишљења теоретичара који се у питању надлежности војних судова окупационе трупе не слажу потпуно али су апсолутно сви за то да војни судови буду надлежни бар према војницима из окупационе трупе ако не и према осталима.[1]

Као што се види из овога збијеног извода француског и немачког гледишта, Хашки Суд је имао да проучи један занимљив сукоб двеју судских надлежности, и да се у томе сукобу изјасни која је јурисдикција старија и претежнија, војна или конзулска. Је ли Хашки Суд успео решити тај проблем и је ли нам пружио такву пресуду да у будуће у сличним случајевима буде свака сумња отклоњена?

Хашки Суд је својом пресудом расправио спор који је пред њим, и расправио га по нашем мишљењу врло вешто и врло правилно. Он није хтео изрећи никакво апсолутно, опште, непромењиво правило које би се могло сматрати као његово гледиште на све овакве и сличне случајеве. Он то није хтео и није ни могао, схвативши сасвим тачно да задатак једнога суда и није да изриче догме које ће се примењивати као закони већ да утврђена правила примењује на посебне случајеве. Хашки Суд дакле није рекао у пресуди да ће у конфликту између војне и конзулске надлежности увек бити војна надлежност претежнија; али је пресудио у овом посебном случају и према околностима да се мора дати

[1] То мишљење заступају Блунчли, Калво, Бонфис, Пиједлијевр, Фијоре, Гаро, Ортолан и др.

првенство француској војној власти. Хашки Суд је дао за право Француској, и то зато што су дезертери непрестано били на земљишту које је под ефективном француском војном управом. По пресуди је безначајно да ли је окупација извршена у рату или у миру. Главно је и довољно је да је власт заузимачева трајна и стварна па да се на основу тога даје првенство војном а не конзулском суду.

Пресуда је оставила на страну и није решила питање каквог је карактера уговор којим један странац ступа у страначку легију.[1] У погледу самих догађаја, пресуда не прилази сасвим ни немачком ни француском гледишту. Она истина осуђује немачко држање, и одлучује да дезертери остану и даље у француској власти (противно немачком захтеву) али налази да ни француско држање није било коректно. Немци су свакако погрешили. Немачки секретар је очевидно крив што је организовао бегство из страначке легије не само Немаца већ и других странаца. Крив је и конзул, што је потписао одобрење за укрцавање у лађу не прочитавши га, (и ако је ова кривица врло блага, culpa levis, док се кривица секретарева мора сматрати као culpa lata). Конзул је погрешио и што је пружио заштиту својим поданицима који на њу немају права, само та погрешка, та правна заблуда његова извињава се у пресуди пошто је правно питање врло заплетено и није још добило опште усвојено, јасно и изрично решење.[2] Али и Французи су били пренаглили. Они су требали да се задовоље само мерама неопходно потребним за обезбеду свога права, и да иначе не наносе штете престижу који конзулска власт у интересу свију Европљана треба да има. Довољно је дакле било да задрже дезертере у рејону своје војне окупације; постигнувши то, они су могли да дезертере привремено уступе конзулу на чување док се не реши ко је у праву. Жидел тачно констатује да је суд овом

[1] То је питање било споредно, спор се могао пресудити и без његове расправе. О правном положају странаца у француској страначкој легији изашао је добар чланак у Revue de droit public et de la science politique en France et à l'étranger од Луја Ролана.

[2] Ово је врло карактеристично. Значи, по мишљењу судија, да чиновник не мора увек одговарати за противправни акт који учини. Он неће бити дакле одговоран ако је само правно питање заплетено и у праву још непречишћено.

идејом о привременом уступању средно нашао једну средину између француског и немачког гледишта којом их може измирити: Французи нису могли дозволити да немачки чиновници наведу до краја рапатрирање дезертера зато што би онда неповратно, и кад би им се доцније признало њихово право, изгубили могућност да понова своју власт на те људе прошире (пошто се војни бегунци никад не екстрадирају и пошто их према томе Немачка Француској ни у ком случају не би могла вратити). Али с обзиром на то да су дезертери били под ефективном заштитом немачких чиновника, требало их је у интересу угледа те власти, поверити привремено њој.

Пресуда је и у Немачкој и у Француској примљена повољно. Изузимајући неколико шовинистичких листова, сви су се сложили да је суд био непристрастан и правичан. И тако и јесте. У питању главноме, да ли је старија војна или конзулска судска власт, судије су усвојиле ону теорију која је једина правилна. Суд се није обзирао на политичке околности, није се толико бринуо да задовољи обе стране, да измири парничаре, колико му је било главно да пресуди онако како је по праву. Он је се у овој прилици показао као прави суд.

Тако није било међутим у другом случају који ћемо сад да изложимо. Кад је 1910. год. изнет пред Хашки Суд енглеско-француски спор због неправилне предаје енглеским властима једнога бегунца, Суд је донео пресуду какву не правдају ни принципи међународног права ни ранија пракса. Пошто се не може сумњати у стручно знање једнога Реноа, Бернара и других који су ту пресуду донели, мора се закључити да је суд у овој прилици намерно одступио од теоријски правилног решења да не би строгом одлуком помутио добре односе између Француске и Енглеске. Суд је овога пута схватио свој задатак више као неку врсту *посредовања* него као *суђење*.[1]

Догађаји из којих се изродио спор десили су се 8 јула у Марсељу. 30. јуна је енглеска полиција известила своје

[1] Литература је у питању Саваркара доста обилна. Опширне су расправе изашле у разним часописима. J. Kohler. Der Savarkarfall у Zeitschrift für Völkerrecht und Bundesstaatsrecht, V B., p. 202 и даље.; Van Hamel, les principes du droit d' extradition et leur application dans l' affaire Savarkar, Revue de d. I. et de Leg. Comp., 1911., p. 370 и д., Robin, Affaire de l' Hindou Savarkar, Revue générale de droit Intern., 1911, p. 303 и даље. Сви писци осуђују пресуду.

француске колеге да ће се на једној енглеској лађи спровести преко Марсеља у Индију притвореник Саваркар, оптужен за дело убиства, и молила их је да у Марсељу предузму нарочите мере да не би оптужени помоћу својих људи са обале успео да са лађе побегне. Кад је 7 јула *Мореја* допловила у Марсељ, марсељска полиција је по жељи Енглеза поставила јаку стражу на обали. Притвореник је међутим 8. ујутра кроз једно окно из лађе скочио у воду и испливао на обалу. Чим је испливао, француски стражар га је зауставио (стражару је била привучена пажња на пливача виком и сигналима са лађе) и предао енглеским властима на лађу натраг.

Локалне власти нису нашле никакве погрешке у понашању француског жандарма и поднеле су без примедаба извештај о целом догађају француској влади. Али је у Паризу ствар друкчије схваћена. Француска влада је нашла да је жандармово поступање неправилно и већ је 18 јула известила енглеску владу да је Саваркар погрешком враћен Енглезима, да то није требало да буде зато што је он био стекао право азила на француском земљишту. Француска је молила енглеску владу да се никакве судске мере према Саваркару не предузимају док се ствар боље не извиди. У ноти од 23 јула Француска је заузела још одлучније гледиште, тражећи да јој се Саваркар врати на основу њених суверених права и уобичајених правила за екстрадицију. Друга нота, од 2 августа, у толико је допунила прву ноту што је поред осталог тврдила и да су Енглези повредили француску територију узимајући учешћа у хватању Саваркара на обали.

Енглеска није хтела усвојити француске захтеве налазећи да није било повреде територије и да Саваркар није могао стећи никакво право азила пошто су саме француске власти предузеле биле мере да га у томе спрече. После дужих преговора одлучено је да се прибегне изборном суду. Компромис је потписан 25 октобра у Лондону, суд је се састао 14 фебруара у Хагу а пресуда је донета 24 фебруара 1911 *потпуно у корист Енглеске.*

Француска је на суду тврдила три ствари: 1., да су Енглези, помажући да се бегунац ухвати, повредили њену територију. 2., да је погажено право азила које стиче сваки странац ступањем на њено земљиште. 3., да се није водило рачуна о правилима прописаним за екстрадицију. По енглеско-

француском уговору од 14 августа 1876, екстрадиција се мора тражити дипломатским путем и тражено лице мора екстрадирати чиновник за то надлежан. Ничега од свега тога овде није било. Шта више, жандарм који је Саваркара вратио на лађу учинио је error personae, био је у заблуди, мислећи од Саваркара да је обичан морнар бегунац (за такве бегунце је усвојено изузетно правило да се без формалности тражених при екстрадицији одмах враћају властима од којих су одбегли). На основу свега тога је Француска тражила да јој се Саваркар врати. Енглеска је са своје стране доказивала да је реституција коју хоће Француска бесмислена зато што ниједно од три француска тврђења није тачно. Нити може бити повреде азила пошто је се Француска права на азил одрекла полицијским споразумом склопљеним да би се бегство спречило; нити може бити повреде територије пошто су енглески агенти знајући за споразум, bona fide само помагали француском жандарму да Саваркара савлада; нити се може сматрати као екстрадиција једна обична предаја. Суд је пресудио, као што је Енглеска желела, да реституцији нема места. Какви су му били разлози за то?

Њих нема много. Пресуда је врло непотпуна и у њој се хотимично изостављају теориска разлагања. Излажу се само догађаји и доноси закључак. У пресуди се ни једном речи не помиње екстрадиција, из чега се мора извести да је суд схватио цео догађај као обичну предају а не као екстрадицију. У њој се не расправља ни питање о азилу. Доказује се једино да француска територија није могла бити повређена. Суд је истакао то питање о повреди територије као главно, и нашавши да територија није била повређена, дао је за право Енглеској.

Суд пре свега одбацује претпоставку да је овде случај екстрадиције. То се бар мора закључити из тога што се екстрадиција нигде у пресуди не помиње. У томе суд има право. Екстрадиција се између Француске и Енглеске може вршити само по одредбама уговора од 1876 године. И ако се у каквом појединoм случају и одступи од тих одредаба то може бити само по обостраном пристанку. Овде не само да није било обостраног пристанка већ је Француска отворено протестовала. Овде је недостајао и неопходни услов да буде екстрадиција, а то је *захтев* државе да јој друга држава изда

једно лице. Према свему томе није била екстрадиција већ, као што се и у пресуди вели, проста предаја.

Али ако је суд тачно погодио да је овде случај обичне предаје, он је погрешно закључио да је та предаја правилна. Она је напротив неправилна и без вредности и то зато што је агенат који је предају вршио био у једној битној заблуди, не знајући кога управо енглеским властима предаје.

Да је агенат француски знао да је лице које бежи ка обали Саваркар, он га не би вратио на лађу, пошто по правилима своје службе може таквим начином вратити само обичне морнаре бегунце. Он је био у заблуди, не знајући шта је Саваркар. Начело које се на сваки уговор и правни акт примењује да они имају вредности само ако су производ слободне воље, ако се врше свесно и без заблуде, мора се применити и на овај акт предаје. Предаја Саваркара, учињена у заблуди, према томе је без вредности, као што би била без вредности и екстрадиција да је у таквој заблуди учињена.

Суд има право кад налази да територија није повређена; нити су енглеске власти имале намеру да газе територију, нити је њихово учешће у хватању Саваркара било такве природе да се сматра као повреда територије. Али је суд погрешио што је ћутке прешао преко питања које је овде несумњиво главно, а то је питање о азилу или уточишту. Колер сасвим оправдано вели да суд није схватио суштину спора (боље је рећи: није хтео схватити) кад није расправио питање: да ли се уточиште може изгубити случајем, без пристанка бегунца и државе у којој је бегунац.

Саваркар је несумњиво био стекао у Француској право азила или уточишта. Да се стекне азил, довољно је ступити на земљиште једне државе. Нико додуше не може имати право на азил у тој мери да му га држава *мора* дати. Напротив, увек ће зависити од државе да ли ће ко на њеној територији уживати уточиште или не. Али кад држава неће некоме да дâ азил, она то мора јасно, несумњиво, изјавити. Је ли у овом случају било таквог јасног одрицања азила? Очевидно није.

Енглеска истина налази да је се Француска унапред одрекла азила полицијским споразумом којим се обвезује да ће спречити Саваркарово бегство; али кад се тај споразум пажљивије прочита, види се да је се Француска у њему само

обвезала да спречи покушај који би Саваркарови пријатељи са обале учинили да га отму, а није предвидела да ће Саваркар сам без ичије помоћи са лађе побећи. Француска је у осталом при закључивању споразума била у заблуди: она није знала, и Енглеска јој то није хтела рећи, да је Саваркар у ствари политички кривац. Да је то знала, извесно је да Француска не би споразум потписала.

Пошто се споразум не може сматрати као одрицање азила, Француска је могла одузети азил Саваркару само на два начина, протеривањем или екстрадицијом. То су једина два јасна начина одузимања уточишта. Овде није ниједан од та два случаја. Према томе је азил Саваркару одузет неправилним путем.

Да је суд хтео водити рачуна о свему овоме, он би морао дати за право Француској. Саваркар је се морао реституисати Француској прво зато што је предаја извршена у заблуди, друго зато што му је азил одузет на неправилан начин. Реституција је била једина логична и могућа конклузија из те две утврђене поставке. Али суд није желео да створи злу вољу код Енглеске,[1] и да не би морао донети такво решење он је једну поставку игнорисао а другу погрешно протумачио. Да се задовољи Енглеска а не Француска захтевали су политички разлози, то је захтевало продужење добрих односа између те две државе, и имајући то у виду суд је у овој прилици себи поставио за циљ решење које неће одговарати правним принципима али које ће извесно учинити крај размирици између две државе.

У ова два случаја Хашки Суд је се, као што видимо, понашао неједнако: у питању *Казабланке* је судио, у питању *Саваркара* мирио. У другим споровима је исто тако држање суда различно. У неким случајевима је суд схватио своју мисију као потпуно јуридичку: тако у Маскатском питању. Напротив чланови суда су се у другим питањима (као у афери Ориноко) понашали више као дипломате и посредници него

[1] Енглеско јавно мњење је већ осуђивало француску владу што дозвољава на свом земљишту скупљање индијских револуционара. Кад би се на основу пресуде и Саваркар — који је у ствари био један од шефова антиенглеског покрета у Индији — вратио у Француску, то би само појачало енглеску љутњу против Француза и јако компромитовало одржање пријатељства између две државе.

као судије. У питању о рибарским повластицама између Енглеске и Сједињених Америчких Држава,[1] питању по интересима у њему ангажованим важнијем од свију осталих, Хашки Суд је у већини тачака усвојио решења каква су била диктована принципима; али је у једној тачки одступио од принципа и донео одлуку која се не слаже са основним правним начелима. Суд је дакле судио неједнако, како кад, према приликама.

Циљ изборног суђења у опште се различи схвата. Једни мисле да је код изборног суђења главно да се спор који раздваја две државе што пре оконча, да се питање скине с дневног реда да не би о њему више било ни дискусије ни раздора. Главно је да се клица раздора уклони, макар се за то и одступило од правних принципа. Ти који такво мишљење заступају налазе да не треба дозволити ни ревизију изборних пресуда: ма како била погрешна једна пресуда, она треба да буде дефинитивна само да се нове размирице не би ревизијом изазвале. Такво схватање је дипломатско, неправничко. Други напротив желе да изборни суд буде прави суд који ће судити искључиво на основу општих правних начела и одредаба међународнога права. Ако би се десило да једна пресуда буде донета у заблуди, или да судије прекораче власт коју су им парничари компромисом одредили или да се изнађе каква нова раније непозната чињеница која захтева друкчије решење спора, тада треба — по мишљењу те друге групе — дозволити и ревизију пресуде само да би се на спор применило решење што складније с принципима. Ово друго схватање је чисто јуридичко.

На хашким конференцијама било је присталица и једног и другог гледишта. Једни су били за ревизију и желели су што више да Хашки Суд буде поглавито нека врста апелационог суда; други су били против ревизије пресуда. У уговор којим се установљава Хашки Суд ушло је средње решење. По чл. 83 (уговора од 1907) ревизију пресуда може вршити Хашки Суд само по обостраном пристанку парничара који су првом пресудом незадовољни и ако је изнађена каква нова чињеница која утиче на решење спора. Конференција је усвојила види се ревизију преко воље, нерадо, одступајући таквим држањем од гледишта већине писаца, гледишта које је Институт за Међународно Право усвојио као своје у сесији од 1875 године.[1]

Та антипатија према ревизији пресуда која је надвладала била међу учесницима хашких конференција, показала је се и код судија који су судили аферу Ориноко,[2] једини случај ревизије пресуде на Хашком Суду. Кад су се Сједињене Америчке Државе и Венецуела, незадовољне изборном пресудом у питању повластице једног паробродског друштва на реци Ориноко, обратиле Хашком Суду да пресуду прегледа и спор поново расправи, оне се извесно нису надале да ће Хашки Суд донети онако дефектну, противречну и неодређену пресуду.

Ламаш додуше истиче ту пресуду као пример строго правне одлуке. Такво субјективно мишљење он је могао дати само зато што је сам председавао суду у том питању. Пресуда је у ствари врло мало инспирисана правним начелима. Протокол којим се спор поверава Хашком Суду на поновно суђење, и ако је нејасан, ипак изгледа да усваја два основа за поништење прве пресуде: заблуду и прекорачење власти. Хашки Суд је према томе имао да извиди да ли судије, који су раније судили спор, нису прекорачили своју власт или да нису били у каквој битној заблуди. Је ли суд тако урадио? Није. Не желећи усвојити заблуду као основ за поништење, трудећи се да колико је могуће одржи у снази прву пресуду, Хашки Суд се колебао, поделио је питање које је било једна целина на неколико посебних питања, па је у тим посебним

[1] Пресудом коју је Хашки Суд изрекао 7 септембра 1910, окончао је између Енглеске и Сјед. Амер. Држава спор који се протезао преко сто година. Предмет је суђења био врло замашан, седнице су држане од 4 јуна до 12 августа готово непрекидно. Решавајући о правима америчких рибара на енглеским обалама, суд је морао да расправи и извесна питања доктринарног значаја: колика је ширина прибрежног мора у заливима, каквог је карактера власт једне државе над територијом. Аргументација у пресуди је дубока и непристрасна. Тај се спор опширно излаже у Revue de droit International et de législ. comp. за 1911, p. 131 и даље и у истом часопису исте године на стр. 5 и даље.

[1] Институт је те године у Хагу усвојио да се пресуда може поништити у четири случаја: ако је компромис ништавн, ако су судије биле у заблуди, ако је констатована корупција судија, и ако су прекорачили своју власт.

[2] О томе је изашла опширна студија у Revue Générale de Droit Intern. Public tome XVIII, p. 164 и даље (L'affaire de la Orinoco Steamship Company).

тачкама одлучивао неједнако и без конзеквентности, час одбацујући заблуду као разлог за ништење, час пристајући на њу као довољан разлог. У тој тамној и заплетеној пресуди, једино што је јасно јесте жеља суда да оваквим суђењем одузме сваку вољу парничарима да му у будуће подносе пресуде на ревизију.

У јединоме дакле случају, у коме је имао да врши улогу апелационог суда, Хашки Суд је јасно показао да не жели да има ту функцију, и да је против ревизије изборних пресуда. Ако се то доведе у везу са пресудама као што су она у питању Саваркара, очевидно је да Хашки Суд схвата своју улогу више као дипломатску него као судску. Што је се у неким случајевима суд строго држао правних начела не доказује противно. Суд је се можда понашао тако само зато што се ни политички обзири нису противили строго правном решењу. Довољно би било у осталом да је и у једном јединому случају суд одступио од правних начела па да изгуби карактеристику праве јуридичке установе. А противљење које је суд показао према ревизији пресуда само утврђује мишљење да суд схвата изборно суђење поглавито као начин да се један спор између држава што пре мирно оконча.

Је ли то добро и корисно? Са правног гледишта очевидно није. Изборно суђење као међународна установа може напредовати и стећи известан престиж само тако ако задржи стално своју јуридичку основу. Ако изборне судије не буду строго примењивали право у својим пресудама, међународно изборно суђење не само да неће скочити у своме угледу већ ће изгубити у опште и разлог да постоји. Оно ће почети да опада место да напредује зато што државе неће имати више за његову употребу онај повод којим су се раније руководиле: да се спор реши онако како захтевају опште усвојена начела кад је већ непосредан споразум немогућ. Државе ће се теже решити да им неко трећи суди по правици, него да им суди по праву. И изборно суђење постаће ређе. Будућност те установе зависи дакле од тога да она остане строго јуридичка.

Па и са гледишта мира могло би се рећи да је боље да изборно суђење задржи свој строго јуридички карактер. Измирење две државе у једном питању истина некипут ће се брже постићи каквим решењем неправним али погодним да задовољи донекле обе стране. Али ако се хоће трајно консолидовање а не тренутно одржање мира међу државама,

мора се радити на што већем развитку изборног суђења као једнога од фактора мира. А изборно суђење биће често употребљавано међу државама, скочиће у угледу и тиме ће допринети утврђењу мира — само ако задржи оно што га и чини засебном установом, ако задржи свој чисто правни карактер.

Из оно неколико пресуда које је до сад Хашки Суд донео требало би према свему овоме закључити да он није схватио потпуно свој задатак. Одступање од правних принципа у извесним питањима, противљење ревизији пресуда, доказује да чланови суда налазе да њихова мисија има и дипломатски а не само судски карактер. То не би требало да буде. Зато су Американи, 1907 године на другој хашкој конференцији, и предлагали да се установи нов стални суд у Хагу, поред садашњега, суд који би сваке године стално заседавао извесно време, чији би састав унапред био утврђен, и који би спорове пресуђивао искључиво на правној основи. Тако би по америчкој замисли постојала два суда: садашњи, састављен од угледних државника, дипломата, правника, коме би се поверавала питања у вези с политиком, питања која нису чисто правна и која парничари желе да реше не толико на правној колико на помирљивој основи; и нови суд, састављен искључиво од највиших судија и најугледнијих правника појединих држава, од кога би се тражило да доноси сва своја решења на основу правних принципа и не обзирући се ни на шта друго.

Замисао је лепа, и њој се може само замерити то што би можда оскудевао довољан посао за такве две међународне судске установе. Можда би за први мах практичније било да се садашњи суд измени, место да се поред њега нови ствара. Али на послетку то је споредно питање. Главно је, што овде треба констатовати, да садашњи суд овакав какав је и ако је се у пракси показао доста користан не испуњава ону потребу коју је у међународним односима требало да задовољи. За прави напредак изборног суђења, за стварање међународне јуриспруденције, за консолидовање међународних односа потребно је да постоји један стални изборни суд који ће судити не као сапашњи већ увек и искључиво на јуридичкој основи. Како ће се доћи до те институције, да ли стварањем новог суда или изменом садашњег, свеједно је. Главно је да се дође на ма какав начин дође.